Zarządzanie w Kulturze

Dyplomacja kulturalna
2025, 26(1), s. 17–33
https://doi.org/10.4467/20843976ZK.25.003.12347
www.ejournals.eu/czasopismo/zarzadzanie-w-kulturze

Gra o pokój. Dyplomacja sportowa jako narzędzie budowania dialogu w relacjach międzykoreańskich na przykładzie Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Pjongczangu w 2018 roku

Monika K. Kwiatkowska https://orcid.org/0000-0001-6487-3431
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych UJ
e-mail: monika.k.kwiatkowska@doctoral.uj.edu.pl

Oryginalny artykuł naukowy

Źródła finansowania publikacji / Funding acknowledgements: brak źródeł
Polityka open access / OA policy: CC BY 4.0
Informacja o konflikcie interesów / Conflict of interest: brak konfliktu interesów

Sugerowane cytowanie artykułu: Kwiatkowska Monika K. (2025). Gra o pokój. Dyplomacja sportowa jako narzędzie budowania dialogu w relacjach międzykoreańskich na przykładzie Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Pjongczangu w 2018 roku. *Zarządzanie w Kulturze*, 26(1), 17–33.

Abstract

Peace Game: Sports Diplomacy as a Tool for Promoting Dialogue in Inter-Korean Relations Based on the Case of the 2018 Winter Olympics in Pyeongchang

Sports diplomacy as a tool for dialogue between the Republic of Korea (South Korea) and the Democratic People's Republic of Korea (North Korea) plays a symbolic role in the context of the long-standing political tensions on the Korean Peninsula. Indeed, in a region characterised by such strong political and military tensions, any mediation initiative is important for security reasons. The aim of this research is to understand whether sports diplomacy activities can lead to the real de-escalation of the conflict and the building of stable inter-Korean relations, or whether they are merely a short-term means of improving the international image. The study is based on a case study of the 2018 Pyeongchang Winter Olympics, which marked a watershed moment in relations between Seoul and Pyeongchang. The methodology involves a qualitative analysis of available primary and secondary sources related to the inter-Korean conflict and the mentioned above Games. The results indicate that, despite a temporary warming of relations and enhanced opportunities for dialogue, sports diplomacy does not lead to a lasting resolution of the conflict. The implications of these results suggest the limitations of soft power in situations of deep-rooted geopolitical conflicts.

Keywords: sports diplomacy, Korean War, international relations, soft power

Otrzymano/Received: 30.09.2024
Zaakceptowano/Accepted: 31.12.2024
Opublikowano/Published: 31.03.2025

Wprowadzenie

Dyplomacja sportowa w relacjach między Republiką Korei (Koreą Południową) a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną (Koreą Północną) stanowi narzędzie budowania potencjału rekoncyliacji w obliczu wieloletnich napięć politycznych i militarnych. Pomimo głębokich różnic ideologicznych sport wielokrotnie służył jako neutralna platforma umożliwiająca kontakty między Seulem a Pjongjangiem. Szczególnie istotnym momentem w burzliwym procesie międzykoreańskiej rekoncyliacji stały się Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Pjongczangu w 2018 roku, podczas których obie Koree wystąpiły pod wspólną flagą, demonstrując gotowość podjęcia rozmów po długim okresie intensywnych napięć w regionie. Aby jednak zrozumieć istotę tego gestu, należy być zaznajomionym z kontekstem historycznym sytuacji politycznej w regionie.

Początek konfliktu międzykoreańskiego sięga połowy XX stulecia, kiedy w wojnie na Pacyfiku kapitulowało Imperium Japońskie, okupujące tereny Półwyspu Koreańskiego od 1910 roku (Seth 2010: 33–35). W 1945 roku leżącą na północnym wschodzie Azji Koreę sztucznie podzielono wzdłuż 38. równoleżnika pomiędzy dwie alianckie imperialne siły – Stany Zjednoczone i Związek Radziecki. W oficjalnej narracji zabieg ten miał służyć zapewnieniu Koreańczykom kurateli przez okres tworzenia państwa, w rzeczywistości był zaś objawem wczesnej rywalizacji zimnowojennej pomiędzy Waszyngtonem a Moskwą (Merrill 1980; Armstrong 2003: 73). Przez niecałe pięć lat oba obozy okupacyjne, używając licznych mechanizmów, w tym siły militarnej czy intensywnych kampanii propagandowych (Matray 1981; Stueck 1995), wspomogły proces tworzenia państw koreańskich o skrajnie odmiennych ideologiach oraz wzajemnie antagonistycznej polityce wewnętrznej i zagranicznej.

W 1950 roku, krótko po opuszczeniu Korei przez Amerykanów i Sowietów, utworzona na północy półwyspu Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna zaatakowała leżącą na południe od granicy Republikę Korei, co rozpoczęło trwającą formalnie do dziś wojnę koreańską. Walki zbrojne nigdy nie zostały zakończone traktatem pokojowym, a jedynie zawieszeniem broni podpisanym w 1953 roku. W konflikcie, który jest często nazywany „zapomnianym", szacuje się, że zginęły cztery miliony ludzi, w tym dwa miliony ludności cywilnej (Cumings 2011: 35).

Jednym z powodów niepodpisania traktatu pokojowego był fakt, że oba kraje koreańskie uważają się za jedynego sukcesora rządu koreańskiego sprzed okupacji japońskiej, a tym samym roszczą sobie prawa do terytorium całego Półwyspu Koreańskiego, uznając siebie nawzajem za nielegalnego okupanta własnego suwerennego państwa (Konstytucja Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej 1948). We wczesnych latach powojennych dodatkowym czynnikiem utrudniającym dialog pomiędzy Północą a Południem były szeroko pojęte zimnowojenne procesy polityki globalnej, a także autorytarny charakter rządów zarówno w Pjongjangu, jak i w Seulu. Podczas gdy w Republice Korei udało się ustanowić rządy demokratyczne,

Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna przerodziła się w izolacjonistyczny reżim totalitarny, co jeszcze bardziej pogłębiło różnice między państwami.

Mimo wspomnianych trudności zjednoczenie Korei, a przede wszystkim ustanowienie pokoju na Półwyspie Koreańskim, było i wciąż pozostaje ideą regularnie powracającą w regionalnym oraz światowym dyskursie politycznym. Pankoreańskie sentymenty wynikają z trudnej historii podziału Półwyspu Koreańskiego, obaw związanych ze stabilnością oraz bezpieczeństwem militarnym regionu, a także międzynarodowego oburzenia rażącym pogwałceniem praw człowieka w Korei Północnej. Zjednoczenie Korei oraz stabilizacja regionu stanowią zatem nie tylko wyzwanie polityczne, ale także moralne i humanitarne, wymagające zaangażowania międzynarodowej społeczności. Badania nad tym zagadnieniem mają kluczowe znaczenie, ponieważ pozwalają na głębsze zrozumienie mechanizmów podziału oraz na identyfikację czynników, co jest niezbędne do opracowania skutecznych polityk oraz strategii.

Jednym z elementów umożliwiających kontakty międzykoreańskie jest właśnie sport, który stanowi tym samym platformę do nawiązywania dialogu wykraczającego poza granice polityczne. Analizując go jako potencjalne narzędzie dyplomatyczne, warto przyjrzeć się jego roli w tworzeniu przestrzeni do dialogu na Półwyspie Koreańskim na przykładzie Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Pjongczangu w 2018 roku. Celem niniejszego artykułu jest ocena politycznego wpływu wspomnianego wydarzenia na stan relacji międzykoreańskich oraz zbadanie historycznego kontekstu istoty sportu w stosunkach Seul–Pjongjang. Pytanie badawcze postawione w tekście brzmi: „Czy działania w zakresie dyplomacji sportowej mogą prowadzić do rzeczywistej deeskalacji konfliktu oraz budowy stabilnych relacji międzykoreańskich, czy też są jedynie krótkotrwałym środkiem poprawy wizerunku państw na arenie międzynarodowej?".

Założenia teoretyczne

Choć niektórzy badacze zjawiska traktują dyplomację sportową jako kategorię odmienną od dyplomacji kulturalnej (Kobierecki 2016), nie brakuje opinii przeciwnych lub też stanowiących o przynależności sportu zarówno do dyplomacji publicznej, jak i kulturalnej (Murray 2018: 97–103). W niniejszym artykule dyplomacja sportowa jest traktowana jako część dyplomacji kulturalnej. Stanowisko to opiera się na założeniu, że sport, podobnie jak sztuka, muzyka czy inne formy kultury, odgrywa rolę w budowaniu relacji między narodami. Poprzez wydarzenia sportowe czy współpracę międzynarodową w tej dziedzinie może on służyć jako medium interkulturowe. Ma również potencjał do przezwyciężania barier językowych, politycznych oraz społecznych. Wydarzenia sportowe umożliwiają międzynarodową wymianę doświadczeń i integrację. Ostatecznie, co istotne w kontekście przeprowadzonej analizy, sport, tak

jak kultura, zaliczany jest do zjawisk miękkiej siły czy *nation branding*, które mogą wpłynąć na postrzeganie państwa na arenie międzynarodowej.

Przegląd literatury w zakresie dyplomacji publicznej ujawnia rosnące zainteresowanie badaczy zagadnieniami związanymi z miękką siłą, co odzwierciedla zróżnicowany ogląd jej skuteczności w analizowanym kontekście. Jak pisze Joseph Nye, dyplomacja kulturalna jest fundamentalnym elementem miękkiej siły (ang. *soft power*), czyli zdolności państwa do wywierania wpływu na innych członków środowiska międzynarodowego poprzez atrakcyjność swojej kultury i wartości, a nie przez użycie siły militarnej czy gospodarczej (tzw. twardej siły, ang. *hard power*). Autor w swojej pracy *Soft Power: The Means to Success in World Politics* podkreśla, że „zasoby miękkiej siły są zazwyczaj kojarzone z kooperacyjną stroną spektrum zachowań, natomiast zasoby twardej siły częściej łączy się z zachowaniami o charakterze nakazowym" (Nye 2004: 7). Dyplomacja kulturalna powinna zatem kształtować pozytywny wizerunek państwa poprzez promowanie kultury, języka czy wartości (Nye 2004: 102).

Inną perspektywę dyplomacji publicznej proponują Geoffrey Cowan i Amelia Arsenault w artykule *Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy,* którzy przedstawiają koncepcję wzajemnego zrozumienia (ang. *mutual understanding*). Autorzy wyróżniają trzy fazy działań dyplomatycznych: monolog, dialog i współpracę, przy czym każda z nich stanowi inny stopień zaangażowania oraz komunikacji międzykulturowej, prowadzący do głębszego zrozumienia między państwami. Autorzy argumentują również, że osiągnięcie autentycznego wzajemnego zrozumienia w dyplomacji publicznej jest możliwe jedynie wtedy, gdy działania dyplomatyczne wykraczają poza jednostronne kształtowanie wizerunku państwa. W tym ujęciu model komunikacji międzykulturowej oparty na wymianie idei i współpracy pozwala nie tylko na budowanie trwalszych oraz bardziej pozytywnych relacji międzynarodowych, ale również działa prewencyjnie w kontekście potencjalnych konfliktów (Cowan, Arsenault 2008: 10–27).

Kolejną ideą, która nierzadko wybrzmiewa w analizach dyplomacji kulturowej, jest tworzenie marki narodowej poprzez kulturę (ang. *nation branding)*. W książce *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice* pod redakcją Keitha Dinniego czytamy, że skuteczna dyplomacja kulturalna, jako kluczowy element tworzenia wizerunku państwa, wzmacnia międzynarodową atrakcyjność kraju (Dinnie 2008: 251). W tym kontekście jest postrzegana jako narzędzie służące budowaniu prestiżu oraz reputacji państwa na arenie międzynarodowej.

Istotnym aspektem dyplomacji sportowej, stanowiącej jeden z rodzajów dyplomacji kulturalnej, jest zdolność do legitymizowania państwa i wzmacniania jego pozycji na arenie międzynarodowej, szczególnie w sytuacji, gdy reprezentanci tego kraju odnoszą sukcesy sportowe. Stuart Murray, autor *Sports Diplomacy: Origins, Theory and Practice*, sugeruje, że dyplomacja sportowa odzwierciedla autentyczne wartości kulturowe danego państwa. Argumentuje, że „dla wielu rządów kultura,

sztuka, muzyka, zwierzęta i jedzenie są wykorzystywane jako dodatki do tradycyjnej polityki zagranicznej i celów dyplomatycznych – można powiedzieć, że są środkiem do osiągnięcia celu. Sport nie jest tu wyjątkiem. Jest często stosowany ze względu na swój prawdziwie globalny zasięg, szeroką atrakcyjność i na ogół nieszkodliwy charakter" (Murray 2012: 61). Podczas gdy tradycyjne formy dyplomacji cechują się często nadmiernie formalnym charakterem, dyplomacja sportowa oferuje unikalną, bardziej bezpośrednią metodę prowadzenia polityki zagranicznej (Murray 2012: 90–93, 105–113). Co więcej, Murray podkreśla społecznie demokratyzujący charakter sportu, który umożliwia rywalizację na równych zasadach, co w efekcie sprzyja przekraczaniu barier politycznych (Murray 2012: 51).

Powyższe definicje są szczególnie istotne, kiedy zważymy na kontekst studium przypadku. Wspólne dziedzictwo kulturowe Korei Południowej i Północnej powinno odgrywać kluczową rolę w efektywności dyplomacji kulturalnej między Seulem a Pjongjangiem. Ze względu na dzielone tradycje czy język wszelkie inicjatywy kulturalne mają potencjał do łagodzenia napięcia, a jeśli są przeprowadzone poprawnie, mogą sprzyjać zrozumieniu między społeczeństwami dwóch państw Półwyspu Koreańskiego. Niemniej znaczące różnice w interpretacji wspólnego dziedzictwa czy głębokie ideologiczne zróżnicowanie mogą stanowić poważne bariery dla skuteczności tych działań. Choć zgodnie z pojęciem miękkiej siły kultura jest potencjalnym narzędziem kształtowania wizerunku, proces ten wymaga starannego planowania oraz dostosowania działań do specyfiki zaangażowanych narodów. Skuteczna dyplomacja kulturalna musi zatem uwzględniać także społeczno-polityczne uwarunkowania kształtujące percepcję kultury po obu stronach półwyspu.

Przegląd literatury

Problematyka sportu w relacjach międzykoreańskich była wcześniej poruszana przez zagranicznych, a także polskich badaczy. Zgodnie z opinią Lee Jung-woo zawartą w artykule *Do the Scale and Scope of the Event Matter? The Asian Games and the Relations between North and South Korea* wydarzenia sportowe o dużym prestiżu, takie jak igrzyska olimpijskie, mają potencjał do zmniejszania napięć między Seulem a Pjongjangiem, ponieważ prowadzą do większej otwartości na współpracę (Lee 2018). Podobne stanowisko zajmuje Victor D. Cha w *Beyond the Final Score: The Politics of Sport in Asia* (Cha 2009), który dodatkowo podkreśla znaczenie aktywności państwa w sferze dyplomacji sportowej w kontekście budowania wizerunku. Ponadto, jak wskazuje Michał Kobierecki w swojej pracy zatytułowanej *Inter-Korean Sports Diplomacy as a Tool of Political Rapprochement*, dyplomacja sportowa może pełnić funkcję mostu w relacjach między Koreą Północną i Południową nawet w sytuacjach zawieszenia oficjalnych rozmów, umożliwiając rozwój

wymiany czy współpracy kulturalnej w neutralnych bądź mniej konfrontacyjnych okolicznościach (Kobierecki 2018).

Niektórzy badacze zauważają jedną ograniczoną skuteczność dyplomacji sportowej. W wywiadzie *The Mixed Record of Sports Diplomacy* Jonathan Grix wskazuje, że choć dyplomacja sportowa może przyczynić się do poprawy stosunków międzynarodowych, jej efektywność zależna jest od uwarunkowań politycznych oraz ideologicznych. Jego zdaniem sukcesy tej formy prowadzenia relacji bilateralnych czy multilateralnych łącza się w dużej mierze z szerszym kontekstem wydarzeń sportowych. Jej wpływ na rozwiązywanie konfliktów jest zatem często przeceniany (Albert, Grix 2018). W artykule *Sport Cooperation in Divided Korea: An Overstated Role of Sport Diplomacy in South Korea* Min Doo-sik i Choi Yu-jeong wskazują, że w relacjach międzykoreańskich sport działał jako narzędzie łagodzenia napięć tylko wtedy, gdy już istniały polityczne podstawy współpracy, natomiast w czasach napięć często eskalował konflikty. Podkreślają również, że współpraca sportowa nie wyprzedzała zmian politycznych, lecz była ich wynikiem. Chociaż w Korei Południowej panuje przekonanie o pozytywnym wpływie sportu na łagodzenie napięć, brakuje spójnej, długoterminowej strategii, która mogłaby przekształcić sportowe inicjatywy w realne narzędzie zbliżenia i integracji na Półwyspie Koreańskim (Min, Choi 2019).

Mając na uwadze powyższą analizę dorobku naukowego, należy wskazać lukę badawczą, wynikającą z niedostatecznej liczby badań weryfikujących długoterminową skuteczność dyplomacji sportowej, przede wszystkim w relacjach międzykoreańskich. Ten problem stanowi podstawę analizy w niniejszym artykule, w którym zostaje uwzględniony kontekst polityczny skomplikowanych relacji międzykoreańskich przed Zimowymi Igrzyskami Olimpijskimi w Pjongczangu w 2018 roku oraz po tym wydarzeniu.

Ponadto brakuje szczegółowych badań dotyczących roli wspólnego dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu efektywności dyplomacji, zwłaszcza w sytuacjach, gdy różnice polityczne stanowią główną przeszkodę w dialogu bilateralnym. Istnieje także potrzeba opracowania długoterminowych strategii w zakresie dyplomacji sportowej. Przeprowadzenie dalszych badań w tym zakresie jest zatem niezbędne w perspektywie kolejnych lat.

Materiały i metody

W celu zbadania roli dyplomacji sportowej jako narzędzia łagodzenia napięć i budowania dialogu międzykoreańskiego przeprowadzono analizę jakościową dostępnych źródeł pierwotnych i wtórnych. Analizowany przypadek dotyczy przede wszystkim Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Pjongczangu w 2018 roku, które posłużyły jako kluczowy moment w interakcjach między Koreą Południową a Koreą Północną w okresie zintensyfikowanych napięć politycznych oraz militarnych w regionie.

Badanie oparto na materiałach obejmujących oficjalne dokumenty, publikacje akademickie oraz źródła medialne rejestrujące przebieg wydarzeń sportowych. Istotnym elementem analizy były także oficjalne wypowiedzi, relacje prasowe oraz raporty instytucji międzynarodowych, które pozwoliły na szerokie ujęcie kontekstu politycznego towarzyszącego igrzyskom olimpijskim. Dodatkowo uwzględniono perspektywę teoretyczną w odwołaniu do koncepcji miękkiej siły (ang. *soft power*) Josepha Nye'a, która pozwala zrozumieć, w jaki sposób kultura i wydarzenia sportowe mogą wpływać na wizerunek międzynarodowy i stosunki dyplomatyczne. Zastosowane metody obejmowały również krytyczną analizę literatury przedmiotu, w szczególności w zakresie dyplomacji sportowej jako części dyplomacji kulturalnej, co umożliwiło identyfikację głównych tendencji i debat badawczych w tej dziedzinie.

W ramach analizy wyodrębniono także aspekty specyficzne dla relacji międzykoreańskich, takie jak wspólne dziedzictwo kulturowe i historyczne antagonizmy, które stanowią kluczowe uwarunkowania badanych procesów dyplomatycznych. Zastosowanie analizy historycznej oraz dokładne prześledzenie wydarzeń z okresu przed analizowanymi Zimowymi Igrzyskami Olimpijskimi i po nich pozwoliło na ocenę trwałości inicjatyw dyplomatycznych oraz ich znaczenia dla regionalnej stabilności. Dzięki temu możliwe było wskazanie zarówno pozytywnych efektów, jak i ograniczeń dyplomacji sportowej w kontekście głęboko zakorzenionych konfliktów ideologicznych oraz geopolitycznych na Półwyspie Koreańskim.

Kształt relacji międzykoreańskich oceniony został poprzez analizę dyskursu i analizę wydarzeń polityczno-militarnych w regionie.

Kontekst historyczny

Mimo licznych inicjatyw wola zjednoczenia Półwyspu Koreańskiego pozostaje w sferze deklaracji, nie przynosząc realnych efektów w kontekście stabilizacji regionalnych stosunków międzynarodowych. Trwająca *de iure* wojna oraz skomplikowane kwestie suwerenności wpływające na wymiar polityki zagranicznej obu państw utrudniały normalizację relacji niemal od momentu podpisania traktatu o zawieszeniu broni, a postulat rekoncyliacji z biegiem czasu zdawał się przyjmować formę elementu dyskursu w ramach narzędzi politycznych zarówno w Korei Północnej, jak i Południowej.

W pierwszych latach po podpisaniu traktatu o zawieszeniu broni relacje między Seulem a Pjongjangiem pozostawały zamrożone. W drugiej połowie lat 70. XX wieku próby normalizacji stosunków międzykoreańskich kończyły się niepowodzeniem z powodu działań sabotażowych wywiadu północnokoreańskiego (Seth 2010: 184). Następna dekada przyniosła jednak poprawę w zakresie dyplomacji rekoncyliacyjnej. Wtedy właśnie relacje między Północą a Południem uległy powolnym, ale znaczącym przemianom, szczególnie dzięki aktywności w sferze dyplomacji kulturalnej, a także

ograniczonym wymianom rodzin, które zostały rozdzielone przed wojną oraz w jej trakcie (Foley 2003). Warto zaznaczyć, że nawiązywanie wymiany między oboma wówczas autorytarnymi koreańskimi systemami stanowiło skomplikowane wyzwanie. W Seulu i Pjongjangu dążono do ścisłej kontroli nad treściami przekazywanymi obywatelom oraz do ograniczenia wpływów ideologiczno-kulturowych swojego sąsiada (Armstrong 2003: 72–96; Kwon, Kim 2013: 518–530; Oh 2017: 107–115; Pacheco Pardo 2022: 47–82). Ta strategia polityki wewnętrznej wynikała nie tylko ze wzajemnej antagonizacji, ale też z tendencji do wykorzystywania dziedzictwa kulturowego jako narzędzia autolegitymizacji w okresie zimnej wojny.

Pomimo wcześniejszych porażek lata 90. przyniosły nowe szanse w relacjach międzykoreańskich. Koniec zimnej wojny związany z rozpadem Związku Radzieckiego, a przede wszystkim nowy zwrot w polityce zagranicznej Korei Południowej sprzyjały normalizacji stosunków między dwoma krajami półwyspu. „Norpolitik", bo tak nazywał się program południowokoreańskiego prezydenta No Tae-u (1932–2021), był próbą uniezależnienia się Seulu od Waszyngtonu przy jednoczesnej poprawie relacji z Chinami i Rosją, jedynymi sojusznikami Korei Północnej (Fuqua 2011: 51). Te zmiany w strategii polityki zagranicznej Południa okazały się jednak nieskuteczne w odniesieniu do poprawy stosunków z Pjongjangiem, a pośrednio doprowadziły do kryzysu gospodarczego, który przerodził się w klęskę głodu (Goodkind, West 2001: 219–235)[1].

Relacje międzykoreańskie oscylowały zatem pomiędzy próbami dialogu a eskalacją konfliktu, co czyniło kwestię rekoncyliacji jednym z najtrudniejszych wyzwań politycznych nie tylko na Półwyspie Koreańskim, ale w całej Azji Północno-Wschodniej. Dialog między obiema Koreami został na nowo zainicjowany dopiero w 1998 roku, kiedy południowokoreański prezydent Gim Dae-jung (1924–2009) rozpoczął strategię „Słonecznej polityki". Jej celem była poprawa relacji z Pjongjangiem poprzez zacieśnienie współpracy ekonomicznej i kulturalnej. Zaproponowana przez niego koncepcja zobowiązywała Koreę Południową do inwestowania w Północ, co zaowocowało powstaniem Obszaru Przemysłowego w Gaeseongu oraz Regionu Turystycznego Geumgangsan. W zamian za inwestycje Seulu w infrastrukturę Pjongjangu zobowiązał się do deeskalacji militarnej (Levin, Han 2002: 22–23).

Nie trwało jednak długo, nim rząd Korei Północnej rozpoczął testy pocisków dalekiego zasięgu. Był to początek rekordowych napięć politycznych i militarnych w regionie. Po 2002 roku, kiedy ujawniono tajny program wzbogacania uranu przez Koreę Północną, konflikt międzykoreański nasilił się jeszcze bardziej.

[1] Dla Korei Północnej dynamiczne zmiany w systemie międzynarodowym związane z końcem zimnej wojny stanowiły poważny cios. Pozostając wiernym swoim ideologicznym założeniom, reżim w Pjongjangu ucierpiał nie tylko politycznie, ale przede wszystkim gospodarczo wskutek ograniczenia pomocy materialnej od Moskwy i Pekinu. Dodatkowym utrudnieniem była zmiana kierownictwa i przejęcie władzy przez Kim Jong-ila.

Przeprowadzenie pierwszej próby jądrowej w 2006 roku zostało potępione przez społeczność międzynarodową i skłoniło Radę Bezpieczeństwa ONZ do przyjęcia rezolucji 1718, nakładającej sankcje na Pjongjang (ONZ 2006). W kolejnych latach, w tym po trzeciej próbie jądrowej w 2013 roku, sytuacja dalej eskalowała, osiągając szczyt w 2017 roku, kiedy Korea Północna udowodniła zdolność do wystrzelenia międzykontynentalnych pocisków balistycznych (CSIS 2024).

Relacje między Południem a Północą uległy gwałtownej poprawie w 2018 roku, kiedy przywódca rządu w Pjongjangu, Gim Jeong-eun (Kim Jong-un), w swoim noworocznym przemówieniu podkreślił znaczenie więzów krwi między Koreańczykami oraz wolę poprawienia stosunków z Seulem (NCNK 2018; Pratamasari 2019: 23–24). W odpowiedzi na te sygnały rząd Korei Południowej, kierowany wówczas przez prozjednoczeniowego demokratę Mun Jae-ina (ur. 1953), zaprosił północnokoreańską delegację do udziału w Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Pjongczangu, które miały się odbyć w tym samym roku. Choć stanowiło to wyjątkowe wydarzenie po latach silnej militaryzacji i eskalacji napięć w regionie, nie było pierwszą próbą wykorzystania sportu jako narzędzia zbliżenia między dwiema Koreami.

W pierwszych latach po wojnie koreańskiej sport odgrywał ograniczoną rolę w relacjach między dwoma państwami półwyspu, które koncentrowały się głównie na politycznych i militarystycznych aspektach rywalizacji. Republika Korei występowała na igrzyskach pod swoją flagą już od 1948 roku, a zatem od roku swojego powstania. Była uznana przez Komitet Olimpijski jako jedyny reprezentant Korei, podczas gdy uznania Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej odmówiono. Korea Północna po raz pierwszy wzięła udział w tym wydarzeniu sportowym dopiero w 1964 roku. Jej reprezentanci w efekcie wciąż trwającej dysputy na temat legitymizacji państw koreańskich mieli wystąpić pod jedną flagą z Koreą Południową. Władze Seulu odmówiły jednak wspólnego udziału w igrzyskach, wskutek czego po długich negocjacjach Pjongjangowi pozwolono wysłać swoją reprezentację na Igrzyska Olimpijskie w Tokio (Kobierecki 2018: 140–141). Udział obu Korei stanowił znaczący krok w kierunku międzynarodowego uznania trwałego podziału Półwyspu Koreańskiego i obu systemów politycznych w środowisku międzynarodowym, co jedynie pogorszyło relacje pomiędzy Południem a Północą. Dobrym przykładem tego zjawiska były obawy Seulu po awansie Pjongjangu w ćwierćfinale Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej, które sprowokowały zwiększenie inwestycji w profesjonalny sport na terenie Korei Południowej (Lee 2017: 3–4; Kobierecki 2018: 142).

Na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego stulecia, w świetle zakończenia zimnej wojny oraz transformacji regionalnego układu geopolitycznego, Igrzyska Olimpijskie w Seulu w 1988 roku szczególnie wpłynęły na dynamikę relacji między Koreami. Organizacja wydarzenia przez Republikę Korei była bowiem symbolicznym potwierdzeniem wzrastającej roli tego państwa jako nowoczesnego, stabilnego oraz gwałtownie się rozwijającego, zdolnego do pełnienia funkcji gospodarza dla globalnych wydarzeń o najwyższym międzynarodowym prestiżu. W odpowiedzi na wybór Seulu przez

Komitet Olimpijski Korea Północna zainicjowała intensywną kampanię dyplomatyczną, w której domagała się przyznania jej prawa do współorganizacji igrzysk. Po fiasku tych negocjacji Pjongjang ogłosił bojkot wydarzenia, po czym próbował wywrzeć presję na inne kraje socjalistyczne, zachęcając je do wycofania się z udziału. Ta decyzja Korei Północnej miała na celu podważenie międzynarodowej legitymacji Seulu jako jedynego gospodarza, lecz w rzeczywistości unaoczniła izolację Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej od środowiska międzynarodowego oraz jej dystans wobec ówczesnych procesów globalnych. W efekcie igrzyska w Seulu przyczyniły się do zacieśnienia relacji Korei Południowej z państwami zachodnimi i umocnienia jej pozycji w gronie krajów rozwijających się, podczas gdy Korea Północna zyskała reputację izolacjonistycznego reżimu (Cha 2009: 59–60).

Przez kolejne dwanaście lat obie Koree prowadziły negocjacje w sprawie wspólnych wystąpień sportowych. Sukcesem okazało się utworzenie drużyny w dyscyplinie tenisa stołowego w zawodach międzynarodowych, które odbyły się w Japonii w 1991 roku – wolę państw do współpracy w tym czasie należy rozumieć jako jeden z pośrednich efektów wspomnianej wcześniej strategii „Nordpolitik". Porozumienie wobec wystąpienia pod wspólną flagą na igrzyskach olimpijskich osiągnięto dopiero w okresie „Słonecznej polityki", a mianowicie w 2000 roku, podczas Igrzysk Olimpijskich w Sydney. Dwa lata później Korea Północna po raz pierwszy wzięła udział w wydarzeniu sportowym na terenie Korei Południowej, a były nim Igrzyska Azjatyckie w Busanie. Wówczas to obie reprezentacje maszerowały pod flagą zjednoczonej Korei (Kobierecki 2018: 143–151).

W okresie od 2002 do 2018 roku dyplomacja sportowa między Koreą Północną a Koreą Południową była osłabiona wskutek nasilającego się napięcia politycznego związanego z rozwojem północnokoreańskiego programu nuklearnego. Mimo trudnej sytuacji politycznej oba kraje podejmowały sporadyczne próby utrzymania kontaktów za pośrednictwem dyplomacji sportowej, w tym przez udział północnokoreańskich sportowców w pojedynczych zawodach rozgrywanych na Południu. Inicjatywy te miały jednak charakter marginalny i nie przynosiły znaczących rezultatów politycznych.

Studium przypadku: Zimowe Igrzyska Olimpijskie w 2018 roku

Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Pjongczangu w 2018 roku stały się kluczowym momentem w dyplomacji międzykoreańskiej, szczególnie ze względu na kontekst narastających napięć politycznych związanych z programem nuklearnym Korei Północnej. W obliczu eskalacji noworoczne przemówienie Gim Jeong-euna otworzyło nowe możliwości dialogu. Republika Korei poważnie potraktowała przedstawioną przez Pjongjang chęć współpracy. W celu załagodzenia napięcia na Półwyspie Koreańskim administracja Mun Jae-ina wysłała do swojego sąsiada zaproszenia na

igrzyska olimpijskie, które miały się odbyć tego samego roku w południowokoreańskim Pjongczangu. Gest ten był szeroko komentowany w Korei Południowej i za granicą (Kim 2018), a jego skutki miały wywrzeć wpływ na relacje międzykoreańskie w nadchodzących miesiącach.

Podczas ceremonii otwarcia igrzysk 9 lutego 2018 roku miało miejsce symboliczne zjednoczenie reprezentacji koreańskich. Sportowcy weszli na stadion w Pjongczangu, razem niosąc flagę z symbolem zjednoczonej Korei – niebieskim niepodzielonym Półwyspem Koreańskim na białym tle (Olympics 2019). Co więcej, utworzono wspólną drużynę hokejową kobiet składającą się z reprezentantek Korei Południowej i Korei Północnej (Watson, Ko, McKenzie 2018). Opinia publiczna zwróciła również uwagę na entuzjastycznie występujące północnokoreańskie cheerleaderki (Haas 2018). W trakcie igrzysk najbardziej istotna była jednak obecność Gim Yeo-jeong (ur. 1987), siostry Gim Jeong-euna, która spotkała się z prezydentem Munem (Griffith, Jeong 2018). Ostatecznie ich rozmowy doprowadziły do wysuniętej przez Pjongczang propozycji spotkania przywódców obu Korei, co stanowiło pierwszy etap w serii międzykoreańskich szczytów. Było również pierwszym oficjalnym spotkaniem liderów Seulu i Pjongjangu od zakończenia południowokoreańskiej „Słonecznej polityki" (Pratamasari 2019; KBS World 2020).

Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Pjongczangu stanowiły znaczącą platformę dla pogłębionej refleksji nad możliwościami budowania pokoju i stabilizacji w regionie, tym samym ujawniając kontrowersyjność kwestii pankoreańskiej rekoncyliacji na arenie międzynarodowej. Pojawiły się bowiem nie tylko głosy uznania dla inicjatywy współpracy między Koreami, które dostrzegały w niej potencjalny fundament dla przyszłego dialogu (Speight 2018; Olympics 2021), ale również opinie pełne sceptycyzmu wskazujące na ryzyko instrumentalnego wykorzystania imprezy sportowej przez Koreę Północną w celu poprawy swojego międzynarodowego wizerunku (Shin 2018; Yang, Smith 2018).

Z perspektywy dyplomacji kulturalnej oraz pojęcia teoretycznego *soft power* Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Pjongczangu stanowiły kluczowy przypadek instrumentalizacji sportu jako narzędzia wpływu na międzynarodowy odbiór relacji międzykoreańskich oraz budowy symbolicznych kanałów komunikacji między Republiką Korei a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. Odwołując się do koncepcji Nye'a, zauważymy, że takie działania mają zdolność oddziaływania na międzynarodową percepcję w sposób niemanipulacyjny, zwiększając atrakcyjność i autentyczność przekazu. Wspólne wejście na stadion pod flagą z wizerunkiem zjednoczonego Półwyspu Koreańskiego oraz wystawienie wspólnej drużyny sportowej można interpretować jako nośne symbolicznie gesty jedności oraz potencjalnej stabilizacji regionalnej. Tego rodzaju inicjatywy, szczególnie w kontekście intensywnych konfliktów geopolitycznych, tworzą przestrzeń symboliczną umożliwiającą wyrażenie dążeń do współpracy. W takich uwarunkowaniach sport

ułatwia nawiązanie kontaktu pomiędzy stronami bez podejmowania formalnych zobowiązań, a tym samym przyczynia się do redukcji poziomu napięcia w stosunkach międzynarodowych.

Mając na uwadze legitymizacyjną funkcję dyplomacji kulturalnej, można dostrzec, że igrzyska w Pjongczangu były również okazją do redefinicji obrazu Korei Północnej. Przyjęcie bardziej umiarkowanego wizerunku państwa mogło stanowić strategiczne działanie służące poprawie międzynarodowej pozycji kraju w obliczu skrajnego kryzysu na Półwyspie Koreańskim. Włączenie się w działalność sportową przy wsparciu Republiki Korei umożliwiło reżimowi północnokoreańskiemu uczestnictwo w posunięciach o charakterze pokojowym, co – zgodnie z założeniami *soft power* – wzmacniało jego atrakcyjność i ograniczało postrzeganie państwa jako wyłącznie militarnie ofensywnego.

Relacje międzykoreańskie po 2018 roku

Należy zauważyć, że polityka prezydenta Republiki Korei Mun Jae-ina, urzędującego w latach 2017–2022, opierała się na zasadach dialogu, współistnienia oraz współpracy politycznej z Koreą Północną, zatem – pomimo napięcia w regionie – stanowiła punkt wyjścia do nawiązania dialogu pomiędzy Seulem a Pjongjangiem. Miała ona na celu nie tylko postęp w denuklearyzacji, ale również budowę bezpiecznej wspólnoty na Półwyspie Koreańskim. W ramach tych działań zainicjowano pomysły, takie jak przekształcenie strefy zdemilitaryzowanej w międzynarodową strefę pokojową oraz zinstytucjonalizowanie relacji między Koreą Północną a Południową (Ministerstwo Zjednoczenia Republiki Korei 2022). Rzeczywiste efekty kooperacji były jednak ograniczone, a na Północy nie podjęto kroków w kierunku zredukowania programu nuklearnego. Choć dzięki dyplomacji sportowej doszło do ocieplenia stosunków między Seulem a Pjongjangiem w 2018 roku, czego bezpośrednim skutkiem były trzy historyczne spotkania przywódców obu Korei, poprawa w relacjach nie utrzymała się na dłużej niż dwa lata.

Analizowane sportowe inicjatywy dyplomatyczne okazały się zupełnie nieskuteczne w obliczu globalnych wydarzeń. W 2020 roku relacje międzykoreańskie uległy pogorszeniu wskutek wybuchu pandemii COVID-19 i związanej z nią całkowitej izolacji Korei Północnej od środowiska międzynarodowego (Cha 2009). Ten fenomen wskazuje również na nieskuteczność sportu jako narzędzia politycznego w okresach obniżonej aktywności publicznej, a także na jego marginalne znaczenie w sytuacjach kryzysowych.

W 2022 roku nowa południowokoreańska administracja prezydenta Yun Seok-yeola, republikanina, przyjęła bardziej asertywną postawę wobec reżimu północnokoreańskiego. W swoim przemówieniu z okazji Dnia Wyzwolenia polityk ten przedstawił denuklearyzację Korei Północnej jako kluczowy warunek stabilizacji

relacji między oboma państwami (Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Korei 2022). Pośrednią konsekwencją nieprzychylnej postawy Seulu wobec władz na Północy był szereg testów rakietowych przeprowadzonych przez Pjongczang w latach 2022 i 2023 (Palmer 2023)[2], co przyczyniło się do eskalacji napięcia relacji między państwami.

W styczniu 2024 roku relacje między Koreą Północną a Koreą Południową uległy dalszemu pogorszeniu. Gim Jeong-eun ogłosił, że reżim północnokoreański rezygnuje z dążenia do pokojowego zjednoczenia, definiując Koreę Południową jako swojego głównego „wroga" (KCNA Watch 2024). W ramach nowej strategii polityki zagranicznej zlikwidowano agencje zajmujące się dialogiem z Południem oraz zburzono symboliczny pomnik zjednoczenia Półwyspu Koreańskiego (Zwirko 2024). Wraz z tą deklaracją Północ w dalszym stopniu zwiększyła aktywność militarną w regionie, przeprowadzając serię ćwiczeń przygranicznych, mających na celu demonstrację siły wobec Seulu. W odpowiedzi Korea Południowa ogłosiła gotowość do wzmocnienia współpracy militarnej z sojusznikami. Obecna eskalacja może mieć długotrwały wpływ na stabilność Półwyspu Koreańskiego, szczególnie kiedy zważymy na skomplikowaną sytuację geopolityczną, a przede wszystkim wzrastającą polaryzację na arenie międzynarodowej.

W kontekście dyplomacji sportowej ochłodzenie relacji pomiędzy Koreami dało się zauważyć również podczas Letnich Igrzysk Olimpijskich w Paryżu w 2024 roku. Podczas ceremonii otwarcia oba państwa miały swoje oddzielne reprezentacje, a kontakt pomiędzy sportowcami dwóch drużyn był znacząco ograniczony (Yoon 2024).

Dyskusja

Igrzyska w Pjongczangu wskazują na potencjalną wartość dyplomacji kulturalnej i narzędzi wpływu miękkiego jako instrumentów inicjowania konstruktywnej mediacji w sytuacjach wysoce konfliktowych. Odwołanie się do wspólnego dziedzictwa kulturowego pozwala obu Koreom budować relacje oparte na współdzielonych wartościach, co w efekcie umożliwia nawiązanie dialogu.

Niemniej należy dostrzec, że mimo chwilowej deeskalacji dyplomacja sportowa nie była w stanie przynieść długotrwałych rezultatów w kontekście stabilizacji stosunków międzynarodowych na Półwyspie Koreańskim. Można założyć, że w obliczu narastającego kryzysu militarnego Korea Północna instrumentalnie wykorzystała symboliczne działania podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Pjongczangu, aby poprawić swój wizerunek, nie podejmując jednak istotnych kroków w kierunku denuklearyzacji czy liberalizacji polityki wewnętrznej. Działania dyplomatyczne

[2] Wśród pozostałych powodów wymienia się zacieśnienie relacji pomiędzy Koreą Południową a Stanami Zjednoczonymi i Japonią czy inwazję Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku.

ograniczały się w tym przypadku do strategii ograniczonego współdziałania, mającego na celu jedynie chwilową poprawę percepcji reżimu na arenie światowej, bez faktycznego zaangażowania w długoterminowy proces rekoncyliacji.

Pomimo licznych przykładów wykorzystania dyplomacji sportowej w relacjach międzykoreańskich trudno uznać te działania za skuteczne narzędzie długofalowej stabilizacji. Wspólne wystąpienia sportowe, choć szeroko komentowane i postrzegane jako symboliczne wyrazy jedności, mają charakter głównie deklaratywny, ograniczają się bowiem do gestów o krótkotrwałym oddziaływaniu. W praktyce inicjatywy te nie prowadzą do trwałych zmian w relacjach politycznych między Koreą Północną a Koreą Południową. Gesty w zakresie dyplomacji sportowej w stosunkach między tymi państwami mogą być postrzegane nie jako wyraz autentycznej gotowości do współpracy, ale jako strategia służąca wzmacnianiu własnej pozycji międzynarodowej. W tym rozumieniu dyplomacja sportowa, zamiast inicjować konstruktywną zmianę, odzwierciedla zastane realia polityczne.

Ostatecznie, doświadczenia dyplomacji sportowej na Półwyspie Koreańskim unaoczniają ograniczenia miękkiej siły w sytuacjach głęboko zakorzenionych sporów geopolitycznych nawet pomimo potencjału wynikającego z bogactwa współdzielonego dziedzictwa kulturowego. Konflikt międzykoreański cechuje się wyjątkową złożonością, osadzoną w głęboko antagonizujących się fundamentach ideologicznych, politycznych oraz militarnych, które skutecznie umacniają strukturalną nieufność. Owocna deeskalacja tej trudnej sytuacji wymaga zatem podejścia wykraczającego poza wymiar kulturowy, uwzględniającego złożone mechanizmy bezpieczeństwa międzynarodowego oraz stabilności w regionie Azji Północno-Wschodniej.

Bibliografia

Armstrong Charles K. (2003). The Cultural Cold War in Korea, 1945–1950. *The Journal of Asian Studies*, 62, 1, 71–99.

Cha Victor D. (2009). *Beyond the Final Score: The Politics of Sport in Asia*. New York: Columbia University Press.

Cowan Geoffrey, Arsenault Amelia (2008). Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 10–30.

Cull Nicholas J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press.

Cumings Bruce (2011). *The Korean War*. New York: Modern Library.

Dinnie Keith (2008). *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*. Oksford: Butterworth-Heinemann.

Foley James (2003). *Korea's Divided Families: Fifty Years of Separation*. New York: Routledge.

Fuqua Jacques L. (2011). *Korean Unification: Inevitable Challenges*. Dulles: Potomac Books.

Goodkind Daniel, West Loraine (2001). The North Korean Famine and Its Demographic Impact. *Population and Development Review*, 27, 2, 219–238.

Kobierecki Michał M. (2016). Dyplomacja sportowa jako kategoria nauk o polityce. *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 51, 113–128.

Kobierecki Michał M. (2018). Inter-Korean Sports Diplomacy as a Tool of Political Rapprochement. *Humanities and Social Sciences*, 23, 25, 139–153.

Kwon Seung-Ho, Kim Joseph (2013). From Censorship to Active Support: The Korean State and Korea's Cultural Industries. *The Economic and Labour Relations Review*, 24, 4, 517–532.

Lee Jung-woo (2017). Do the Scale and Scope of the Event Matter? The Asian Games and the Relations between North and South Korea. *Sport in Society*, 20, 3, 369–383.

Levin Norman D., Han Yong-sup (2002). The Sunshine Policy: Principles and Main Activities. W: idem, *Sunshine in Korea: The South Korean Debate over Policies Toward North Korea*. Santa Monica: RAND Corporation, 23–33.

Matray James I. (1981). Captive of the Cold War: The Decision to Divide Korea at the 38th Parallel. *Pacific Historical Review*, 50, 2, 145–168.

Merrill John (1980). The Cheju-do Rebellion. *The Journal of Korean Studies*, 2, 139–197.

Min Doo-sik, Choi Yu-jeong D. (2019). Sport Cooperation in Divided Korea: An Overstated Role of Sport Diplomacy in South Korea. *Sport in Society*, 22, 8, 1382–1395.

Murray Stuart (2012). *Sports Diplomacy: Origins, Theory and Practice*. New York: Routledge.

Nye Joseph (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Oh Myungseok (2017). Cultural Policy and National Culture Discourse in the 1960s and 1970s. *Korean Anthropology Review*, 1, 1, 105–129.

Pacheco Pardo Ramon (2022). *Shrimp to Whale: South Korea from the Forgotten War to K-Pop*. London: Hurst.

Pratamasari Annisa (2019). Kim Jong-Un's Change of Stance: North Korea's Rapprochement for Peace in 2018. *North Korean Review*, 15, 2, 23–37.

Seth Michael J. (2010). *A Concise History of Modern Korea: From the Late Nineteenth Century to the Present*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Stueck William (1995). The United States, the Soviet Union, and the Division of Korea: A Comparative Approach. *The Journal of American-East Asian Relations*, 4, 1, 1–27.

Źródła internetowe

2018 1st Inter-Korean Summit, KBS World Radio, https://world.kbs.co.kr/special/northkorea/contents/archives/summit/summit_2018_1.htm?lang=e [odczyt: 30.10.2024].

Albert Eleanor, Grix Jonathan (2023). *The Mixed Record of Sports Diplomacy*. Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/interview/mixed-record-sports-diplomacy [odczyt: 13.11.2024].

Cha Victor D. (2020). *Splendid Isolation: North Korea and COVID-19*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), https://www.csis.org/analysis/splendid-isolation-north-korea-and-covid-19 [odczyt: 27.10.2024].

Foreign Relations of the United States. The Diplomatic Papers, September 15th 1945. *The Far East, US National Archive, Office of the Historian*, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v06/d781 [odczyt: 21.10.2024].

KCNA Watch. Voice of Korea. *DPRK SPA*, issues Decision No. 13, https://kcnawatch.org/new-stream/1705374246-950263370/dprk-spa-issues-decision-no-13/ [odczyt: 21.10.2024].

Haas Benjamin (2018). North Korea's Cheerleaders Amaze and Appal at Winter Olympics. *The Guardian*, https://www.theguardian.com/world/2018/feb/13/north-korean-cheerleaders-winter-olympics [odczyt: 18.01.2024].

Hwasong-14 (KN-20). *Missile Threat, CSIS Missile Defense Project*, https://missilethreat.csis.org/missile/hwasong-14/ [odczyt: 20.10.2024].

Kim Haeyoon (2018). *What North Korea's Participation Means for the PyeongChang Olympics*. The Diplomat, https://thediplomat.com/2018/01/what-north-koreas-participation-means-for-the-pyeongchang-olympics/ [odczyt: 23.10.2024].

Kim Jong Un's 2018 New Year's Address. *The National Committee on North Korea (NCNK)*, https://www.ncnk.org/node/1427 [odczyt; 20.10.2024].

Konstytucja Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej z 1948 roku. *The Committee for Human Rights in North Korea (HRNK)*, https://www.hrnk.org/uploads/pdfs/DPRK_Constitution.pdf [odczyt: 29.10.2024].

Konstytucja Republiki Korei z 1948 roku. *대한민국 헌법 (Daehanmingung heonbeop) 1948*, https://www.law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsiSeq=53081#0000 [odczyt: 29.10.2024].

Ministry of Foreign Affairs. *Republic of Korea, Audacious Initiative*, https://www.mofa.go.kr/eng/wpge/m_25501/contents.do [odczyt: 19.04.2023].

Ministry of Unification, Republic of Korea. *Unification White Paper 2022*, https://www.unikorea.go.kr/eng_unikorea/news/Publications/whitepaper/ [odczyt: 24.04.2023].

Olympic Spirit: The Story of Korea's Unified Ice Hockey Team at the PyeongChang 2018 Winter Olympics. Olympics https://olympics.com/en/news/olympic-spirit-the-story-of-korea-s-unified-ice-hockey-team-at-the-2018-pyeongch [odczyt: 30.10.2024].

One Year On – Memories of PyeongChang 2018. Olympics, https://olympics.com/en/news/one-year-on-memories-pyeongchang-2018 [odczyt: 30.10.2024].

Palmer Elizabeth (2023). *North Korea Test Launches Apparent Long-Range Missile Designed to Carry Nuclear Warhead, Hit U.S. Mainland*. CBS News, https://www.cbsnews.com/news/north-korea-missile-launche-icbm-hwasong-us-mainland-range-south-korea-japan/ [odczyt: 24.10.2024].

S/RES/1718 (2006). *United Nations*, https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/1718-%282006%29 [odczyt: 20.10.2024].

Shin Hyonhee (2018). South Korea Rejects 'Pyongyang Olympics' Criticism. *Reuters*, https://www.reuters.com/article/world/south-korea-rejects-pyongyang-olympics-criticism-idUSKBN1FC07M/ [odczyt: 24.10.2024].

Speight Janek (2018). Winter Olympics: Korean Ice Hockey Team May Stay United. *Deutsche Welle (DW)*, https://www.dw.com/en/winter-olympics-korean-ice-hockey-team-may-stay-united/a-42654488 [odczyt: 30.10.2024].

Watson Ivan, Ko Stella, McKenzie Sheena (2018). *Joint Korean Ice Hockey Team Plays for First Time Ahead of Olympics*. CNN, https://edition.cnn.com/2018/02/04/sport/north-south-korea-ice-hockey-intl/index.html [odczyt: 30.10.2024].

Yang Heekyong, Smith Josh (2018). *Joint Winter Olympic Team for North, South Korea Met with Backlash*. Global News, https://globalnews.ca/news/3972494/south-korea-winter-olympics-backlash-north-korea/ [odczyt: 30.10.2024].

Yoon Min-sik (2024). *From Cold Shoulder To Selfie Together, Two Koreas' Encounter at Olympics*. Korea Herald, https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20240804050083 [odczyt: 10.11.2024].

Zwirko Colin (2024). *North Korea Demolishes Symbolic Unification Arch, Satellite Imagery Suggests*. NK News, https://www.nknews.org/2024/01/north-korea-demolishes-symbolic-unification-arch-satellite-imagery-suggests/ [odczyt: 27.10.2024].